

A Közép- és Kelet-Európába áramló működő tőke foglalkoztatási hatásai

A Közép- és Kelet-Európában (továbbiakban: KKE) a piacgazdaság lépett a korábban meghatározó tervgazdaság helyébe a nyolcvanas évek végétől. A KKE térség országai liberalizálták külkereskedelmüket, teret engedtek a külföldi tőke beáramlásának. A transznacionális társaságok (TNT) kedvező lehetőséghez jutottak ezekben az országokban mind a piacaik szélesítésére, mind a termelés helyi erőforrásainak felhasználására, alapvetően az itt sokkal kisebb bérszínvonal alapján. A külföldi működő tőke ideáramlását indokoló korábbi hajtóerők fokozatosan módosultak mind a piacokat, mind a helyi munkaerőt illetően az eltelt másfél évtizedben.

Tárgyszavak: működő tőke; tőkeáramlás; piacépítés; foglalkoztatás; termelékenység; bérpolitika; képzettség; képzés; EU.

A külföldi működő tőke szerepe a gazdasági szerkezeti változásaiban

A KKE országok viszonylag kis súlyúak a világ országainak összes működő tőke kivitelének értékében. A kilencvenes évek elején arányuk mintegy 1% volt, erről növekedett (1995-ben) 4%-ig, majd 2000-ben kb. 1,6%-nyi, 2002-ben 3,6%, 2003-ben 2,6% volt a részesedésük.

A külföldiek összes közvetlen beruházásának szerkezetét tekintve megnőtt az EU új tagállamaiba bevitt működő tőke értékaránya az utóbbi néhány évben. A 2003. évi adatok szerint a 8 új KKE országba érkezett az Európai Unió 25 tagállamába áramló külföldi működő tőke 3,8%-a, összesen 10 614 millió euró értékben. Ezzel az EU 8 új KKE-tagállamában a befektetések 2003. évi állománya 142,2 milliárd euróra nőtt (1993-ban csak 11,4 milliárd euró volt).

A tőkeáramlás alapvető célja lehet egyrészt a „piacépítés”, vagyis a célország piacán a pozíciók erősítése, másrészt a „nagyobb hatékonyság”, ami alapvetően az export bővítéséhez vezet a leányvállalat orszá-

gában. A piacépítő stratégia lényege, hogy az anyavállalat növelni kívánja piaci részesedését, és egyben a verseny kockázatait is igyekszik csökkenteni, ami főleg a horizontálisan felépített befektető vállalatokra jellemző. A nagyobb hatékonyság stratégiája viszont a vertikális termelő szervezetekre jellemző, igyekeznek leszorítani a termelési költségeiket az olcsó termelési tényezők alkalmazásával. A szerkezeti átalakulás kezdeti időszakában a piacépítési törekvés volt túlsúlyban a befektetésekben, azonban a kilencvenes évek második felétől mind nagyobb szerepet kap a másik, a nagyobb hatékonyságra törekvő működőtőke-kivitel a KKE országaiba.

A kereskedelmi hálózatok piacépítését a pénzügyi és egyéb szolgáltatások befektetései követték. Újabban a liberalizált közmu­szolgáltatások piacépítése céljából áramlik tekintélyes összegű befektetés ezekbe az országokba. A nagyobb hatékonyság igénye főleg a feldolgozóipar exportképes ágazataiban kapcsolódik a piacképes termékekhez.

A fejlesztés igen változatos formában valósulhat meg. Vannak viszonylag egyszerű költségmegtakarító beruházások, de olyanok is, amelyek összetettebb hálózatok kialakítására, a termelés nemzetközi kooperációs hátterének kiterjesztésére vezetnek. Ilyen stratégiára sok példa van a cseh, az észt, a lengyel, a magyar és a szlovák gazdaságba áramló működő tőke esetén.

A beáramló működő tőke kapcsolata a foglalkoztatással

Általános tendenciaként érvényesül, hogy a transznacionális társaság (TNT) a termelő kapacitásait elsődlegesen olyan országokban szervezi meg, illetve tartja fenn, amelyekben a termékegységre jutó személyi költség a legkedvezőbb. Elvileg a termelést az olcsóbb bérű országok mind nagyobb arányban vehetnék át a drágább bérűektől, azonban a tények ezzel kapcsolatban nem adnak egyértelmű igazolást.

Nagyon fontos ugyanis, hogy a fejlett (anyaországi) termelő üzemek termelékenységé­re milyen mértékben haladja meg az olyan célországokét, amelyekben új kapacitást szándékoznak létesíteni. Mérlegelik, hogy a két ország között tartósan fennálló hatékonysági különbség mennyiben képes ellensúlyozni a kereseti szintek közötti eltéréseket. Ez is magyarázza, hogy az EU régebbi tagállamai inkább egymást választják a nemzetközi munkamegosztásban, mint a 8 új tagállam olcsóbb termelő üze­meit. A TNT nemzetközi kooperációs stratégiája ebben a tekintetben kevésbé rugalmas. Az anyavállalat ragaszkodik a szigorú minőségi, haté-

konysági követelményeihez akkor is, ha ennek az ára a viszonylag nagyobb berráfordítás.

A részletes vállalati adatok elemzésével kiemelhetők azok a termelési területek, ágazatok, amelyekben a KKE országok számára is lehetőség nyílik arra, hogy bekapcsolódjanak a külföldi anyavállalatok nemzetközi beszállítói háttérébe. A működő tőke vonzásában – az így megvalósítható, exportra alapozott munkahelyteremtés mellett – továbbra is szerepet kap, ha a leányvállalatok kapacitásának bővítésével új helyi piacokat lehet meghódítani.

A piacgazdaságra áttérő országok számára vitathatatlanul előnyös, ha működő tőke áramlik be a termelés fejlesztésére, pl. a korszerű technológiákkal és ismeretekkel javíthatják a termelés színvonalát. A KKE országokban a korábbi állami tulajdonú vállalatok magántulajdonba adásának folyamatában jelentős a külföldi befektetők szerepe. A külföldi ellenőrzésű vállalat azonban másként szervezi a termelést, mint a korábbi tulajdonos, sokkal nagyobbak a hatékonysági követelményei. A leányvállalatok feladják bizonyos téren a döntési önállóságukat, de ennek révén általában jobban képesek helytállni a világméretű versenyben, mint korábban a tervgazdaságban, illetve többségi belföldi tulajdon esetén.

A szakmaszerkezet is erőteljesen változik a korábbi feladatokéhoz képest. A beáramló működő tőke hatására egyidejűleg szűnnek meg és keletkeznek munkahelyek. Előfordulnak olyan gazdasági tevékenységek, amelyekben romlanak az elhelyezkedés esélyei, más foglalkozások kereslete pedig tartósan meghaladhatja a helyi kínálatot. Az összetett folyamat hajtóerői közé tartozik, hogy:

- a korábbi állami tulajdonú vállalatok nemzetgazdasági aránya töredékére csökkent, a privatizációs folyamatban új tulajdonosok döntenek a foglalkoztatásról, esetenként tömegesen szűnnek meg a régi munkahelyek;
- sok új hazai tulajdonú vállalkozás lép be a termelésbe, részben önfoglalkoztatással;
- a külföldi anyavállalatok új helyi leányvállalatai munkahelyeket létesítenek.

Ahol a TNT aránya meghatározó a versenyágazatok kibocsátásában, ott a külföldi működő tőke alakulása meghatározó jelentőségű tényező a munkahelyek teremtésében, valamint megszüntetésében. Ilyen erőteljes munkaügyi hatással jár a privatizációs akciók után végrehajtott technológiai rekonstrukció, a jelentősebb kapacitásbővítés, valamint a „zöldmezős” (előzmény nélküli) termelő beruházás.

A privatizációs akciót követő kapacitásfejlesztések főleg a pénzintézetek, távközlési vállalatok körében történnek. Az előzmény nélküli telephelyválasztás a kereskedelmi és ingatlanokkal kapcsolatos tevékenységek befektetéseiben a legelterjedtebb. A zöldmezős beruházások gyakoriak egyes közepes fejlettségű termelő ágazatokban (medium-high-tech) is, pl. új üzemcsarnokba telepített nagy termelékenységű gépparkkal.

A korábbi állami tulajdont vásároló magánbefektető kis idő múlva megválhat a veszteséges tevékenységektől, a privatizációs szerződés által szabott módon leépítheti a korábbi létszám tekintélyes részét. Ezután csak az üzleti stratégia szerint átalakított (nem veszteséges) termelési szerkezet szerinti üzemméret és szakmaszerkezet maradhat meg. A másik közvetlen foglalkoztatási hatás a zöldmezős beruházásokhoz fűződik, elsősorban a szolgáltató ágazatokban, és ehhez képest a feldolgozóipar munkahelyei lényegesen lassabban bővülnek.

A tulajdonosváltás közvetett foglalkoztatási hatása rendszerint negatív, amennyiben a külföldi tulajdonos kevesebbet rendel a korábbi állami vállalat belföldi beszállítóitól. Számára előnyösebb, ha inkább az importbeszerzés arányát növeli, rendszerint megtartva az anyavállalat bevált stratégiai partnereit. A külföldi tulajdonos említett beszerzési politikája főleg a kis- és középvállalkozásokat érinti kedvezőtlenül, amelyek hátrányba kerülnek a nagyobb, és rendszerint fejlettebb műszaki színvonalon termelő nemzetközi versenytársakkal összehasonlítva.

Új belföldi beszállítói kapcsolatok is kiépülnek. Ezekre azonban rendszerint az jellemző, hogy a megrendelt tételeket sokféle, külföldön előállított alkatrészekből szerelik össze, alig növelve a belföldi hozzáadott értéket. A kereskedelmi forgalomban vásárolt (az anyavállalat előírásai szerinti minőségű) tételek között is nagy az importált áruk aránya.

Foglalkoztatási és termelékenységi arányok

A munka termelékenységének vizsgálatára alkalmas a külföldi érdekeltségű feldolgozóipari vállalatok aránya a nemzetgazdasági ágazat összes árbevételében, valamint a foglalkoztatottjainak számában (*1. táblázat*).

A nemzetközi statisztikai módszertan „külföldi érdekeltségű” vállalat fogalmába a legalább 10% külföldi tulajdoni résszel működő gazdasági szervezetek tartoznak. A táblázatban (ettől eltérően) olyan külföldi ellenőrzésű (foreign investment enterprise) vállalatok arányai szerepelnek, amelyek többségi külföldi tulajdonnal működnek, illetve olyan leányvállalatok (fiókok, telepek), amelyeket külföldi tulajdonos irányít, ellenőriz. A

tulajdoni arányok meghatározásának nemzeti módszertana (pl. Magyarországon) – a beáramló külföldi működő tőke mellett – számításba veheti a külföldi tulajdonos belföldön ismételten befektetett profitját is.

1. táblázat

Külföldi ellenőrzésű feldolgozóipari vállalatok aránya a foglalkoztatottak számában és az árbevételben, 1996, 1998, 2001

	Arány a foglalkoztatottak számában			Arány az árbevételben		
	1996	1998	2001	1996	1998	2001
Észtország	16,8	20,8	30,8	26,6	28,2	36,7
Cseh Köztársaság	13,1	19,2	34,1	22,6	31,6	53,3
Magyarország	36,1	44,9	45,2	61,4	70,0	72,5
Lengyelország	12,0	26,0	32,9	17,4	40,0	52,0
Szlovákia	13,0	18,5	36,4	21,6	36,2	59,3
Szlovénia	10,1	13,1	17,6	19,6	24,4	29,3
Románia		13,7	30,7		24,3	48,9

Százalék (feldolgozóipar összesen = 100,0).

Az 1. táblázat szerinti részesedési arányok gyors növekedésében két fő hatás kap szerepet:

- korábban hazai tulajdonossal működő vállalatok (főleg privatizálással, tulajdonosváltással, beolvadással) külföldi többségi tulajdonba kerülnek,
- a belföldi és a külföldi tulajdonú vállalatok foglalkoztatási mutatói közül az előbbieké rendszerint csökkennek vagy legfeljebb stagnálnak, az utóbbiaké pedig a belépő új munkahelyeknek megfelelően nőnek.

Ezt a két hatást nehéz egymástól elhatárolni a vállalati számviteli beszámolók alapján. A külföldi ellenőrzésű vállalatok rendszerint kisebb munkaráfordítással teljesítenek azonos kibocsátást. A foglalkoztatási mutatók változásában az is szerepet kap az évek során, hogy a termelékenység az említett kétféle tulajdonú feldolgozóipari vállalatok körében eltérő ütemben változik.

A külföldi ellenőrzésű vállalatok termelékenységi előnyére utal az árbevételi, illetve a foglalkoztatási arányaik közötti jelentős eltérés az

egyes országokban. Nemzetközi tapasztalat, hogy a külföldi ellenőrzésű vállalatoknál általában nagyobb a munka termelékenysége, mint az egyes ágazatok átlagos szintje, az OECD feldolgozóiparában mintegy 30% ez a termelékenységi előny.

Az itt bemutatott KKE országokban azonban ennél sokkal nagyobb a „rés” a kétféle tulajdonú vállalatok technológiai színvonala között (2. táblázat).

2. táblázat

Külföldi ellenőrzésű feldolgozóipari vállalatok termelékenységi előnye, 1996, 1998, 2001

	Arány a termelékenységi szintben		
	1996	1998	2001
Észtország	1,58	1,36	1,19
Cseh Köztársaság	1,73	1,65	1,56
Magyarország	1,70	1,56	1,60
Lengyelország	1,45	1,54	1,58
Szlovákia	1,66	1,96	1,63
Szlovénia	1,94	1,86	1,66
Románia		1,77	1,57

(A feldolgozóipar hazai tulajdonú vállalatai = 1,0.)

A részletes vizsgálatok igazolják, hogy ezek a színvonalkülönbségek annál nagyobbak, minél erőteljesebb a vállalatok szakosodása. A munka termelékenysége mintegy másfélszer nagyobb a külföldi ellenőrzésű vállalatoknál, vagyis azonos termelési eredményhez ennyiszor kevesebb élőmunkát használnak fel. Fontos tényező például, hogy sokkal kisebb a helyi irányítás és kutatás-fejlesztés létszámszükséglete, mint a belföldi tulajdonúak körében.

A 2. táblázat szerint vizsgált KKE országokban a külföldi és a hazai vállalatok közötti színvonalkülönbségek ilyen tekintetben is nagyobbak, mint más OECD-országok esetén. Az előbbieket technológiai folyamataik fejlettebb a hazai (és különösen az állami) tulajdonú feldolgozóipari vállalatokkal összevetve, hatékonyabbak a marketing és a vállalati gazdálkodási rendszereik, igénybe vehetik a külföldi anyavállalatuk, regionális központjuk támogatását is. A külföldi ellenőrzésű feldolgozóipari vállalatok gyorsabban valósítják meg az elkerülhetetlen strukturális változtatásokat, mint a tisztán hazai tulajdonban levők.

Ebben a versenyelőnyben fontos a külföldi ellenőrzésű vállalatok műszaki fölénye, ezt kiegészíti a piaci árban és más értékesítési feltételekben mutatkozó jobb nemzetközi versenyképességük. Az említett fölény azonban nem önmagában az eltérő tulajdonosi körrel kapcsolatos. Fontosak az olyan működési alapfeltételeik, mint a termelő tevékenység ágazata, a vállalat mérete és főként a nemzetközi együttműködésbe való bekapcsolódás mértéke.

A részletes termelékenységi adatok azt igazolják, hogy kisebb a versenyelőny a hazai ellenőrzésű vállalatokhoz képest, ahol mérsékeltebb az adott ágazat koncentrációja, vagyis viszonylag sok termelő működik. A fölényük ott is kisebb, ahol nem túl nagy az eltérés a felső és az alsó nagyságcsoportok teljesítményei, műszaki színvonala között.

A kereseti arányok és a vállalat tulajdoni viszonyai

Az eltérő termelékenységi színvonal hatással van a külföldi, illetve belföldi ellenőrzésű vállalatok bérvizonyainak alakulására is. A szakképzettséget (a viszonylag fiatalabb munkavállalók esetén is) a külföldi ellenőrzésű vállalat jobban elismeri, mint a munkában töltött időt, és ilyen téren különösen, a nem szakképzettek keresetéhez képest mutatkozik jelentős különbség. A belföldi ellenőrzésű vállalatok csak vontatottan képesek alkalmazni ilyen erőteljes differenciálást, ezért a legjobban képzett fiatalok, különösen a keresett szakmákban, a külföldiek jobban fizető leányvállalatait részesítik előnyben. Ebből következően az új technológiákhoz a TNT leányvállalata gyorsabban képes alkalmazkodni, a termelési feladathoz rugalmasabban igazodó humánerőforrásokkal.

A transznacionális társaságok bérpolitikája a nagyobb szakmai felkészültséget sokkal magasabb jövedelemmel ismeri el a képzetlenebb munkavállalókéhoz képest, mint ami a belföldi ellenőrzésű munkáltatók bérdifferenciálási gyakorlataként hagyományosan kialakult. A nagyobb kereseti különbség egyben erős ösztönzést fejt ki az egyénekre, hogy gyarapítsák a humántőkét, a munkaerő aktuális keresletére is figyelemmel.

A képzettség, szakmai felkészültség követelményei

A külföldi működő tőke foglalkoztatási hatásai két nagy esetkörre vezethetők vissza:

- A transznacionális társaságok főleg alacsony szakképzettségű munkaerőt alkalmaznak ott, ahol a viszonylag munkaigényes, ala-

csony műszaki színvonalú termelési kultúrák túlsúlya jellemző. Ilyen esetekben főleg az olcsó helyi munkaerő motiválja a külföldi befektetést, az egyszerű összeszerelés szokásos feladataihoz képest túlképzett a helyi munkaerő. Így a külföldi tulajdonosok többnyire szakmai képzés nélkül is beindíthatják a termelést, a helyi munkaerő valóságos felkészültségének rendszerint csak kis részét hasznosítják.

- Más esetekben a befektető a leányvállalatában megszervezi, elősegíti a szakképzettség növekedését, amennyiben ezt a külföldről átvett fejlett technológiák meghonosítása is indokolja. A helyi munkaerő előképzettsége alapot ad képzésekhez, és az a vonzó, hogy viszonylag kisebb a bérük, mint az anyavállalatnál dolgozó gárdáé. Az IBM, Nokia, Flextronics helyi oktatóközpontjaira bízta pl. a magyarországi munkaerő szakképzését, továbbképzését. Egyes befektetők – legalább a felkészülési időszakban – az any országban részesítik felkészítő oktatásban a helyi szakembereket. A magyarországi Samsung mérnökeit például Dél-Koreában készítették fel a termelési feladatokra. Egyes világcégek (pl. az IBM) ilyen szakmai képzési programokat más hazai, illetve külföldi tulajdonú vállalatok számára is kínálnak.

Amennyiben a külföldi ellenőrzésű vállalat országában kellő szintű a szakképzettség, a helyi leányvállalat egyes kutatási és fejlesztési feladatokat is végezhet, így szakemberei bekapcsolódhatnak az új termékek tervezésének, a gyártás előkészítésének feladataiba is. A tulajdonos elvárja azonban, hogy a helyi szakember tartson lépést a fejlődéssel, sajátítsa el azokat az újabb ismereteket, amelyeket a nemzetközi gyakorlatban alkalmaznak. Ilyen helyi K+F központokat működtet például Magyarországon a Bosch, az Electrolux, a Fujitsu, a Motorola stb. Egyes esetekben olyan fordulat is megfigyelhető, hogy bár kezdetben az olcsó munkaerő volt a vonzereje a befektetésnek, később új K+F vállalkozásokat is létesítettek, pl. Magyarországon a Compaq, a Hewlett Packard, a Nokia, az IBM és a Flextronics végeztet műszaki fejlesztést.

Az eltérő fejlettségű régiók vonzereje

A külföldi befektető a telephelyválasztás során felméri, hogy az országon belül milyen fejlettségűek a földrajzi körzetek. A döntést előkészítő tanulmányokban olyan adatsorok mutatják be pl. Magyarország viszonyait, amelyekben a „kelet-nyugat”, valamint a „központ-periféria” skálák mentén írható le az egyes földrajzi körzetek kialakult foglalkoztatási hely-

zete. Ezek a vizsgálatok pl. Magyarország esetén arra az eredményre vezetnek, hogy az ingatlanpiac fejletlen, a más településre való átköltözést sok egyéb tényező is gátolja továbbá, hogy a szállítás infrastruktúrájának elmaradottsága miatt egyes (a főutaktól távoli) telephelyeken az átlagosnál sokkal nagyobbak a logisztikai költségek.

A külföldi befektetők az elmúlt években elsősorban azokat a régiókat részesítették előnyben, amelyek a magyar fővárostól nyugatra (a Graz és Bécs felé haladó főútvonalak közelében) helyezkednek el. Ezekben a körzetekben egyébként is az átlagosnál nagyobbak a foglalkoztatási arányok. Ebben a telephely-választási értékrendben 2000 után változások tapasztalhatók, felértékelődtek a még szabad munkaerővel rendelkező „perifériák”, ahol a foglalkoztatási arányok az átlagosnál jóval kisebbek. A nagy foglalkoztatási arányú földrajzi körzetekben viszont a külföldi ellenőrzésű vállalatok munkahelyeket szüntettek meg, egyes nyugat-magyarországi városokban nettó csökkenés is mutatkozik.

Ennek ellenére (ha mérsékeltebben is) nagy a munkahely-koncentráció, a nagy foglalkoztatási arányú körzetek fölénye számottevő maradt. A teljes időszakot tekintve (1993–2002) a munkaképes korú népesség számához viszonyított foglalkoztatási arány a nagy foglalkoztatási arányú magyarországi földrajzi körzetekben 11%-kal nőtt, az alacsony foglalkoztatási arányúakban 1%-kal csökkent.

Az magyarázza ezt a területi preferenciát, hogy a nagy foglalkoztatási arányú földrajzi körzetek üzemeiben jóval nagyobb a munka termelékenysége, mint az ország másik felén. Ez alapján a munka egységköltsége is kedvezőbb, hiszen a jóval szűkebb sávban változó személyi költségekkel a nagyobb termelékenységű körzetben többet lehet termelni. Az utóbbi 10 évben megnőtt az eltérés Magyarországon a nagy és az alacsony foglalkoztatási arányú körzetek között, mind a munka termelékenységét, mind az egységnyi termékre jutó bérköltségeket tekintve. Ha például Nyugat-Magyarországról az országon belül, valamelyik olcsóbb bérű keleti megyébe helyeznék át a termelést, a termék egységköltségét mindössze 2–7%-kal lehetne csökkenteni.

Az előnyösnek minősített körzetekben a külföldi ellenőrzésű vállalatok nagyobb számban és nagyobb kapacitásokkal működnek, mint az ehhez képest lemaradó körzetekben. Minél nagyobb az eltérés a külföldiek befektetését jellemző koncentrációban, annál nagyobb az előbbiek termelékenységi előnye az ország perifériára szorult (gyengébben iparosodott) keleti körzeteivel összehasonlítva. A hazai tulajdonú vállalatok körében is gyorsabb a termelékenység növekedése a nagyobb foglalkoztatású földrajzi körzetekben, pl. a bővíthető helyi termelési kapcsolat révén.

Más országokban is jelentős színvonalkülönbségek tapasztalhatók az egyes földrajzi körzetek foglalkoztatási helyzetében, a külföldi befektetések területi elhelyezkedésével kapcsolatban. Különösen a feldolgozóipar foglalkoztatási szerkezetében következtek be jelentős változások, ahogy az utóbbi években megnőtt a KKE országok tőkevonzó képessége (3. táblázat).

3. táblázat

Külföldi ellenőrzésű feldolgozóipari vállalatok aránya a foglalkoztatottak számában ágazatok szerint, 2001

	cseh	magyar	lengyel	román*
Az ágazatban gyártott termék	feldolgozóipar külföldi ellenőrzésű vállalatai			
Élelmiszer, ital	22	38	30	27
Dohány	97	95	79	25
Textil	24	33	20	40
Ruházati cikk	21	36	33	38
Bőr, bőr ruházati cikk	17	52	26	45
Fa, fatermék	25	22	34	28
Papír-, kartontermék	45	44	53	35
Kiadási, nyomtatott termék	33	20	45	20
Kocsz, kőolaj-feldolgozási termék	31	100	41	56
Vegytermék	27	58	29	20
Gumi, műanyag	47	49	47	59
Egyéb nemfém ásvány	37	37	40	27
Fém alapanyag	28	42	10	54
Fémfeldolgozás terméke	30	25	20	20
Egyéb gép, berendezés	21	41	18	15
Irodagép, számítógép	86	33	25	31
Elektromos gép, készülék	58	76	54	53
Híradás-technikai termék	66	83	58	54
Orvosi , mérőkészülék, optikai termék	38	41	26	18
Gépjármű	70	69	68	36
Egyéb jármű	8	22	14	31
Bútor, egyéb feldolgozóipari termék	23	26	47	17
Hulladékból visszanyert anyag	18	37	26	24
Feldolgozóipar összesen	34	45	33	33

(Az ágazat összes vállalata = 100%-ban.)

* Románia adatai: 2002-ben

A magyar könnyűiparban például az alacsony munkabérű munkahelyek száma mind a külföldi, mind a belföldi tulajdonú vállalatok körében csökkent az 1998–2001-es időszakban. A munkahelyek száma elsősorban a csúcstechnika (high-tech), valamint a közepesnél magasabb színvonalú technikák (high-medium-tech) körében növekedett, ide tartozik pl. az iroda- és számítástechnikai termékek, a villamos gépek, -készülékek, a rádió- és televíziós készülékek stb. gyártása. Ugyancsak nőtt a gumi- és műanyag termékek gyártásának aránya a feldolgozóipari vállalatoknál. Az alacsony technikai színvonalú (low-technology) ágazatok foglalkoztatottjainak aránya a külföldi ellenőrzésű vállalatok körében is jelentősen csökkent, ugyanakkor a közepesnél alacsonyabb színvonalú (medium-low-technology) vállalatoké nőtt 2000 és 2002 között.

A *cseh* gazdaság szerkezetváltása később indult, de (a magyar átalakulástól eltérően) korszerűbbek a működő tőke behozatalával kiépült ipari kapacitások.

Szlovákiában a hazai tulajdonú feldolgozóipari vállalatokban megszünt munkahelyek mintegy kétharmadának felel meg a külföldi ellenőrzésűekben létrejött munkahelyek száma.

A *lengyel* gazdaságban viszonylag alacsony a külföldi működő tőkének a bruttó hazai termékhez (GDP) viszonyított aránya, és nem jelentősek azok a külföldi ellenőrzésű új kapacitások, amelyeket az export bővítésére hoztak létre.

A KKE országokban a strukturális átalakulás megindítását elősegítette ugyan az állami tulajdonú vállalatok magánkézbe adása, azonban az utóbbi években ez a folyamat új feltételek között folytatódik, nem tömeges privatizálással. Az új munkahelyet teremő külföldi működő tőke mind több új kapacitást, üzemeket hoz létre, és egyidejűleg a munka termelékenységét is növeli.

A globális autóiipari kooperáció foglalkoztatási hatása

Az egykori tervgazdaságú közép-kelet-európai országok autóiiparának átalakulása szinte teljesen a külföldi működő tőke közreműködésével történt, és a továbbiakban is jelentős fejlesztésekre van lehetőség. Ezek az országok kezdetben az összeszerelő gyártósorokat vették át a transznacionális anyavállalatok döntése alapján, azóta mind több alkatrészgyártási, beszállítói feladatot is teljesítenek, főleg a *cseh*, a *lengyel* és a magyar autógyárakban. A külföldi ellenőrzésű vállalatokban működtetik (a foglalkoztatottak száma alapján) a 3 említett ország

járműipari kapacitásainak több mint kétharmadát. Ezek a gyártó üzemek mind jobban integrálódnak a nyugat-európai, illetve tengeren túli értékláncokba, beszállítói hálózatokba. A szlovák és a román autóipar is növekvő nemzetközi kooperációra készül, friss külföldi működő tőkére alapozva.

A transznacionális társaság anyavállalata számára is előnyösek ezek a befektetések, mert a terméket kibocsátó anyavállalat nagyobb hozzáadott értéket hozhat létre, a KKE országok beszállításait is felhasználva. A nemzetközi kooperációs kapcsolatok pozitív összegű játékként értelmezhetők, mivel mind a munkahelyet teremtő beszállítónak, mind az ennek révén új piacokra bejutó befektetőnek előnyösek. Csak ritkán hiúsul meg ilyen autóipari kooperáció, a nyugat-európai vagy tengerentúli autógyárakba a KKE országba telepített üzemeknek átengedett gyártást nem telepítik vissza. A termelési együttműködés fontosabb előnyei:

- A külföldi befektető jól felkészült helyi munkaerőt foglalkoztathat.
- Megnövelhető a munka termelékenysége a telepített üzemekben.
- A helyi beszállítói háttér gazdaságosan bővíthető.
- Rendszerint új exportlehetőségek nyílnak és a belföldi piacokon is erősíthető a befektető pozíciója.

A fogadó országoknak sok tennivalójuk van, hogy az autóipar befektetéseit elnyerjék a nemzetközi versenyben. Kiindulásként megfelelő ipari bázisokat és felkészült szabad munkaerőt kell felajánlani, hogy vonzóvá tegyék a kiválasztott telephelyet, és ehhez műszaki fejlesztési politika, valamint szakmai képzés is szükséges. Támogatni kell a hálózatok kialakítását, hogy a beszállító belföldi partnerek foglalkoztatási helyzete is javuljon, pl. alkalmas koordinátor (vagy „integrátor”) intézmények közreműködésével. Igény lehet a szakképzés és szakmai továbbképzés támogatására is, esetenként az EU strukturális alapjának projektjei is finanszíroznak ilyen iparpolitikai intézkedéseket.

A kedvező foglalkoztatási hatások mellett említést érdemel, hogy az átlagosnál kisebb a külföldi ellenőrzésű vállalatok foglalkoztatási aránya pl. az élelmiszer-ipar, a fémfeldolgozó ipar és a gépipar területén. A tervgazdaság körülményei között ezekben az ágazatokban nagy kapacitásfölöslegek jöttek létre, és a szerkezetváltoztatás éveiben erőteljesen csökkent a kibocsátásuk, és ennek következtében a létszámgényük is. Az importverseny mind élesebb, és ez is oka a létszámfogyásnak ezekben a zsugorodó ágazatokban. Csak akkor érdekelt a külföldi befektető ilyen ágazatok kapacitásának felújításában, fejlesztésben, ha lehetőséget lát a helyi piacainak bővítésére. A 3. táblázat arra is utal, hogy az

alacsony műszaki színvonalú feldolgozóipari ágazatokban (pl. textil- és ruházati iparban) az átlagosnál kisebb arányban vannak jelen a külföldi ellenőrzésű vállalatok (Románia kivételével).

Összeállította: Gittlár Ferencné

Hunya, G., Geishecker, I.: Employment effects of foreign direct investment in Central and Eastern Europe. = WIIW Research Reports, 2005. 321. sz. aug. p. 1–35.

Bloningen, B. A.; Slaughter, M. J.: Foreign-affiliate activity and U.S. skill upgrading. = Review of Economics and Statistics, 85. k. 2. sz. 2001. p. 362–376.

Carr, D. L.; Markusen, J. R.; Maskus, K. E.: Estimating the knowledge-capital model of the multinational enterprise. = American Economic Review, 91. k. 3. sz. 2001. p. 693–708.

Holland, D. M.; Benáček S. V.; Gronicki, M.: The determinants and impact of FDI in Central and Eastern Europe: a comparison of survey and econometric evidence. = Transnational Corporations, 9. k. 3. sz. 2000. p. 163–213.

www.wiiw.ac.at

EGYÉB IRODALOM

Ádám S.; Kutas J.: A foglalkoztatottak számának alakulása a személyi jövedelemadó bevallások alapján. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 3. sz. 2004. p. 11–15.

A szellemi munka outsourcingja. = Munkaügyi Szemle, 49. k. 1. sz. 2005. p. 53.

Szabó K.: „Alfák és béták.” Vita a népesség, a foglalkoztatás és nyugdíj összefüggéseiről. = Közgazdasági Szemle, 52. k. 5. sz. 2005. p. 448–461.

Aki keres, talál. Fellendülő álláspiac. = Figyelő, 49. k. 3. sz. 2003. jan. 20–26. p. 44–45.

Nem normatívak a munkáltatói terhek az EU-ban. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 2. sz. 2004. p. 30.

Adatbázis az európai állásajánlatokról és az Unióban munkát vállalni szándékozók-ról. = Munkaügyi Szemle, 48. k. 2. sz. 2004. p. 5–7.

BME OMIKK

Innovációk Trendek Prognózisok

új gazdaság • virtuális vállalat • humán genom-projekt • zöld kémia • alternatív energiaforrások • ökológiai gazdálkodás • piacszonák • távoktatás • intelligens világítás • organikus építészet • aktív csomagolás • EU-bővítés • innovációmenedzsment • funkcionális genomika • élményfogyasztás • orvosi műanyagok • vezetési reform • miniüzemek • katalizátorfejlesztés • plazmatechnológia • globalizáció • információtechnológia • biomimetika • mobil munkahelyek • térinformatika • zselatinkapszulák • jövő állatkertjei • zajcsökkentés • elektronikai hulladékok • földrakéták • márkapolitika • elektronikus üzletvitel • biometria • önjavító kompozitok • hőérzékeny tinta • tapadásközvetítők • élettérhálózat • nukleáris csempészek • népességrobbanás • urbanizáció • baktériumérzékeny fóliák • szupervízió • munkahelyi stressz • légpárnás csomagolás • tüzelőanyag-cellák • klímarobotok • laborautó • nyári szmog • internetes árverések • fenntartható fejlődés • terroristaelhárítás • magrezonanciás tomográfia • húsliszterőmű • logisztika • fitobányászat • távdiagnosztika • önoptimálás • hidrogénmozgalom • vérplazmahigító • szintetikus pókselyem • alternatív munkamodell • INNOVÁCIÓK • TRENDEK • PROGNÓZISOK

**Havonta a műszaki–gazdasági világ újdonságairól,
aktualitásairól, jövőjéről!**

mgksz@info.omikk.bme.hu • Tel.: 061/45-75-322